МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра лісового та садово-паркового господарства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Осьмачко Богдан Олександрович

УДК 598.243.4:639.1(477.42)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Еколого-біологічні особливості популяції фазана мисливського на території Коростенського надлісництва

Спеціальність 205 «Лісове господарство»
Подається на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Б.О. Осьмачко

Керівник роботи:
Климчук Олександра Олександрівна
к. с.-г. н., доцент

Житомир – 2026

Висновок кафедри лісового та садово-паркового господарства

За результатами попереднього захисту _____

_____

_____

Протокол засідання кафедри лісового та садово-паркового господарства

№ 16 від « 8 » червня 2026 р.

Завідувач кафедри лісового та садово-паркового господарства

к. с.-г. н., доцент _____ Сірук Юрій Вікторович

« 8 » червня 2026 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Осьмачко Богдан Олександрович захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК _____ Дубницька І.Ю.

АНОТАЦІЯ

Осьмачко Б. О. Еколого-біологічні особливості популяції фазана мисливського на території Коростенського надлісництва «Столичний лісовий офіс». – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 205 – лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2026.

У роботі охарактеризовано еколого-біологічні особливості фазана звичайного та лісорослинні умови Коростенського надлісництва. Проаналізовано стан, просторовий розподіл, динаміку чисельності, статеву структуру та виживання інтродукованої популяції фазана мисливського. Запропоновано комплекс біотехнічних заходів для оптимізації умов існування та закріплення популяції в лісових біоценозах Полісся.

Ключові слова: фазан мисливський, інтродукція, біотехнічні заходи, просторовий розподіл, динаміка чисельності, статева структура, мисливські угіддя.

ANNOTATION

Osmachko B. O. Ecological and biological features of the common pheasant population on the territory of the Korosten forestry «Capital Forestry Office». – Qualification work as a manuscript.

Qualification work for a bachelor’s degree in specialty 205 – forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2026.

The paper describes the ecological and biological features of the common pheasant and the forest-growing conditions of the Korosten forestry. The state, spatial distribution, population dynamics, sex structure, and survival rate of the introduced hunting pheasant population are analyzed. A set of biotechnical measures is proposed to optimize living conditions and consolidate the population in Polissia’s forest biocenoses.

Key words: common pheasant, introduction, biotechnical measures, spatial distribution, population dynamics, sex structure, hunting grounds.

ЗМІСТ

ВСТУП 1

РОЗДІЛ 1. БІОЛОГІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФАЗАНА ЗВИЧАЙНОГО 3

1.1. Систематичне положення та загальна біологічна характеристика виду 3

1.2. Історія інтродукції та європейський досвід розведення фазана 6

1.3. Вплив біотичних, абіотичних та антропогенних факторів на популяцію .. 8

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА РАЙОНУ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ 11

2.1. Характеристика району проведення досліджень 11

2.2. Методика проведення досліджень 14

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОПУЛЯЦІЇ ФАЗАНА МИСЛИВСЬКОГО В КОРОСТЕНСЬКОМУ НАДЛІСНИЦТВІ 17

3.1. Еколого-біологічні особливості просторового розподілу та статево-вікова структура природної популяції 17

3.2. Динаміка чисельності та особливості формування популяції фазана мисливського в Коростенському надлісництві 20

3.3. Біотехнічні заходи як фактор оптимізації еколого-біологічного стану популяції фазана 23

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ 26

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 28

ДОДАТКИ ..... **Error! Bookmark not defined.**

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах Коростенського надлісництва «Столичний лісовий офіс» інтродукція фазана мисливського суттєво впливає на стан мисливської фауни та загальне біорізноманіття лісових екосистем. Забезпечення оптимальних умов для адаптації цього виду є однією з важливих задач при веденні сучасного мисливського господарства.

На території лісомисливських угідь Полісся природні популяції фазана є нечисленними через вплив абіотичних та антропогенних факторів, що зумовлює необхідність у підтримці їхньої популяції.

У роботі увага приділена дослідженню еколого-біологічних особливостей популяції фазана мисливського під дією біотехнічних заходів в умовах Коростенського надлісництва, а також розробці та впровадженню дієвих заходів, які будуть направлені на покращення умов адаптації птахів у природному середовищі.

Мета і завдання роботи – аналіз еколого-біологічних особливостей популяції фазана мисливського, оцінка стану його відтворення та розробка біотехнічних заходів в умовах Коростенського надлісництва «Столичний лісовий офіс».

Для досягнення поставленої мети передбачалося виконання наступних завдань:

1. Проаналізувати загальні біологічні та екологічні особливості фазана звичайного на основі опрацювання фахової літератури;

2. Охарактеризувати природно-кліматичні та лісорослинні умови району проведення досліджень;

3. Вивчити просторовий розподіл, статеву структуру та динаміку чисельності природної популяції птахів;

4. Проаналізувати ефективність комплексу біотехнічних заходів як фактора оптимізації еколого-біологічного стану популяції.

Предмет та об’єкт дослідження: Предметом дослідження є еколого-біологічні особливості та біотехнічні заходи щодо фазана мисливського в умовах

Коростенського надлісництва «Столичний лісовий офіс». Об’єктом дослідження є популяція фазана мисливського на території Коростенського надлісництва.

Методи дослідження. Під час написання роботи були використані наявні облікові та таксаційні дані господарства. Польові дослідження проведені за загальноприйнятими методиками, зокрема застосовувалися методи зимового маршрутного обліку, візуальні та акустичні спостереження за птахами, екологічні та математико-статистичні методи для обробки отриманих результатів.

Перелік публікацій автора за темою дослідження:

1. Осьмачко Б. О. Фазан звичайний як об’єкт лісомисливського господарства. «*Ліс, наука, молодь*». Матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 26 листопада 2025 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 168.

2. Осьмачко Б. О. Поширення фазана звичайного в умовах Житомирського Полісся. «*Лісові екосистеми: сучасні проблеми і перспективи досліджень – 2026*». Матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 1 червня 2026 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2026. С. 239.

Практичне значення отриманих результатів: запропоновані науково-обґрунтовані біотехнічні заходи при інтродукції та підтримці популяції фазана мисливського в умовах Коростенського надлісництва «Столичний лісовий офіс».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота має наступну структуру: титульний аркуш, анотація, зміст, вступ, 3 розділи основної частини, висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи становить 38 сторінок, з них основний текст викладено на 27 сторінках. Робота ілюстрована 5 таблицями та 4 рисунками. Список використаних джерел нараховує 44 найменування.

РОЗДІЛ 1. БІОЛОГІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФАЗАНА ЗВИЧАЙНОГО

1.1. Систематичне положення та загальна біологічна характеристика виду.

Фазан звичайний (*Phasianus colchicus* Linnaeus, 1758) – це вид птахів, що належить до класу Птахи (*Aves*), ряду Куроподібні (*Galliformes*), родини Фазанові (*Phasianidae*), роду Фазани (*Phasianus*) [2]. У дикій природі вид представлений значною кількістю підвидів, які відрізняються своєрідним забарвленням та морфологічними показниками, проте на території України, зокрема в умовах Житомирського Полісся, поширена змішана (гібридна) форма, що утворилася внаслідок багаторазових інтродукцій птахів різних підвидів, переважно мисливського фазана (*Phasianus colchicus f. torguatus*) [1, 19].

Загальна біологічна характеристика виду визначається його пристосованістю до наземного способу життя [3]. Фазан звичайний відзначається яскраво вираженим статевим диморфізмом, який проявляється як у розмірах, так і в особливостях оперення [4]. Самці, яких ще називають півниками, значно більші за самок, їх прозивають курочками, їхня маса в середньому становить від 1,2 до 1,7 кг (іноді до 2 кг), довжина тіла сягає від 70 до 90 см, з яких майже половина припадає на довгий клиноподібний хвіст. Оперення самців відрізняється яскравим металевим блиском, поєднуючи мідно-червоні, золотисті, темно-зелені та фіолетові відтінки. Характерною ознакою цих птахів, за яких їх ідентифікують, є наявність ділянок голої шкіри червоного кольору навколо очей, так звані «щоки», а також наявність шпор на цівках ніг, розмір яких є індикатором віку птаха [3].

Самки мають значно скромніші розміри: маса тіла коливається в межах від 0,8 до 1,2 кг, а довжина варіюється від 55 до 70 см [4]. Їхнє оперення виконує виключно маскувальну функцію, маючи піщано-бурий колір, що дозволяє їм залишатися практично непомітними під час висиджування кладки на землі серед сухої трави та опалого листя. Детальні ознаки статевого диморфізму виду наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Морфо-екологічні особливості статевого диморфізму фазана звичайного (*Phasianus colchicus* L.)

Ознака порівняння	Самці (півники)	Самки (курочки)
Маса тіла	1,2-1,7 кг (в окремих випадках до 2,0 кг)	0,8-1,2 кг
Довжина тіла	70-90 см	55-70 см
Характеристика хвоста	Довгий, клиноподібної форми; складає майже половину загальної довжини тіла.	Відноситься до коротших, має менш виражену форму.
Забарвлення оперення	Яскраве, з вираженим металевим блиском (золотистий, мідно-червоний, темно-зелений кольори).	Скромне, захисне, переважно піщано-бурого кольору.
Біологічна функція забарвлення	Демонстративна (приваблення самок та маркування гніздової території під час токування).	Маскувальна (забезпечення непомітності під час висиджування кладки на землі).
Особливість будови тіла	Шпори на цівках ніг, голі ділянки червоної шкіри навколо очей («щоки»).	Шпори та яскраві ділянки голої шкіри повністю відсутні.

Досить важливим етапом в житті птаха є період розмноження.

Розмноження фазана звичайного характеризується яскраво вираженою полігамією. Шлюбний період, тобто токування, розпочинається ранньою весною, зазвичай у березні-квітні, що значною мірою залежить від температурного режиму та сходження снігового покриву [1]. Самці займають індивідуальні гніздові ділянки, приваблюючи самок специфічними вокалізаціями та демонстративною поведінкою, формуючи своєрідні “гареми”, які найчастіше складаються з 2-5 самок [4].

Статевий диморфізм фазана звичайного чітко показано на рисунку 1.1.

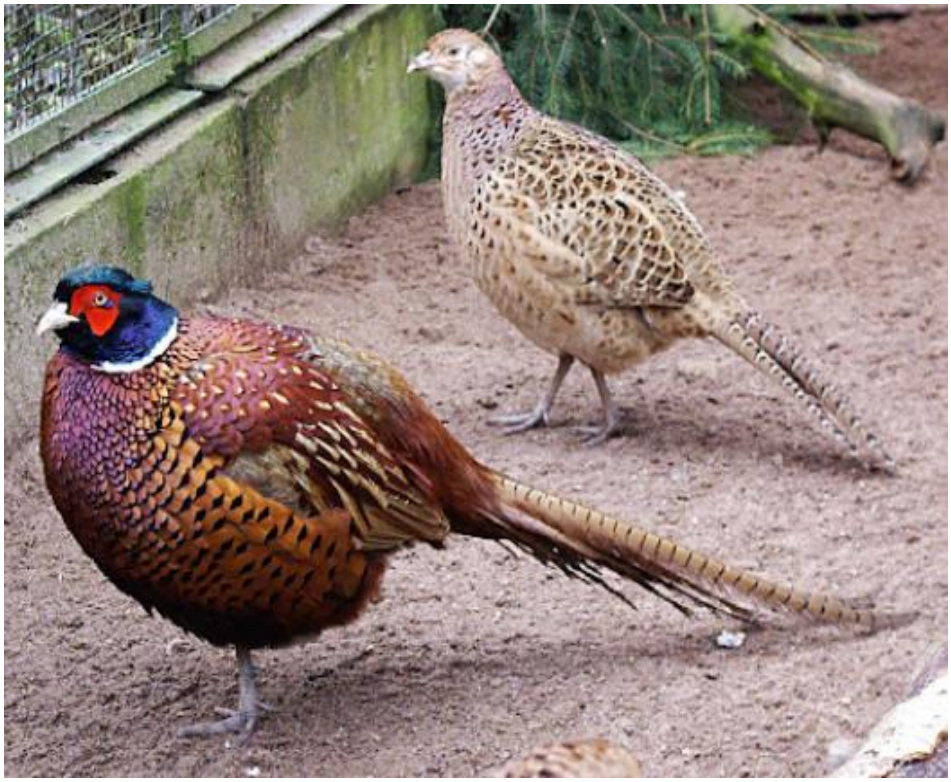

Рис. 1.1. Зовнішній вигляд фазана звичайного (*Phasianus colchicus* L.) [18]

Гніздо фазана влаштовується виключно на землі, у добре захищених і замаскованих місцях – серед густих чагарників, високої трав'янистої рослинності, під повваленими деревами або в заломах очерету. Воно являє собою невелике заглиблення в ґрунті, вистелене сухою рослинністю, листям та власним пухом. У кладці зазвичай налічується від 8 до 15 яєць оливково-бурого, зеленуватого або сіруватого кольору без строкатих плям. Насиджування триває 23-24 дні та здійснюється виключно самкою, яка в цей період є надзвичайно вразливою до нападів наземних хижаків [3].

За типом розвитку фазан належить до нагніздних виводкових птахів. Пташенята вилуплюються зрячими, вкритими густим маскувальним пухом, і вже за кілька годин після обсихання здатні самостійно пересуватися за матір'ю та скльовувати корм [2]. Завдяки швидкому розвитку махових пер, вже на 10-12 день життя молоді птахи здатні перепурхувати на короткі відстані та ховатися на нижніх гілках кущів у разі небезпеки [4].

Характер живлення птахів є одним з найважливіших факторів, що впливають на їхній розподіл у лісовому середовищі [5]. Раціон фазана відзначається високою екологічною пластичністю. За типом живлення це всеїдний птах, кормова база якого зазнає досить суттєвих сезонних змін [3]. У весняно-літній період, особливо під час вирощування потомства, у раціоні переважають тваринні корми: комахи та їхні личинки, черви, павукоподібні, молюски. Білкова їжа є критично важливою для інтенсивного росту молодняку та відновлення енергетичних запасів дорослих особин після періоду розмноження. В осінньо-зимовий період фазани переходять переважно на рослинну їжу. До їхнього раціону входять ягоди, насіння бур'янів і дикорослих трав, плоди лісових чагарників, такі як шипшина, глід, терен, а також залишки сільськогосподарських культур, які вони знаходять на прилеглих до лісу полях [1]. Для нормального функціонування травної системи та перетирання грубої рослинної їжі в м'язовому шлунку птахи потребують регулярного заковтування грубозернистого піску та дрібних камінців, вони для птахів слугують гастролітами [4].

1.2. Історія інтродукції та європейський досвід розведення фазана.

Історичним ареалом фазана звичайного є Центральна та Південно-Східна Азія. Вважається, що до Європи цей птах був завезений ще за часів античності з території сучасної Грузії, там, де пролягала долина річки Фазіс, завдяки якій даний представник і отримав свою назву [9]. Завдяки кулінарній цінності м'яса та екологічній пластичності, птах швидко поширився по всьому європейському континенту, ставши одним із ключових об'єктів мисливського господарства. На територію України фазан масово завозився у XIX-XX століттях. Перші спроби його акліматизації часто супроводжувалися значними втратами поголів'я, причини цьому були суворі багатосніжні зими, оскільки фазан є теплолюбним видом і не здатний добувати корм з-під глибокого снігу [10].

Сьогодні в умовах Житомирського Полісся особливої актуальності набувають питання адаптації та просторового поширення фазана, що зумовлено

специфікою місцевих кліматичних і лісорослинних умов [20]. Сучасні кліматичні зміни, зокрема стійка тенденція до пом'якшення зим упродовж останніх десятиліть, суттєво зменшують тривалість періодів із глибоким сніговим покривом. Це створює сприятливі умови для успішної природної акліматизації та виживання птахів у дикій природі північних регіонів України без потреби в інтенсивній цілорічній штучній підгодівлі [10, 20].

Важливим вектором для оптимізації відтворення фазана в лісомисливських господарствах є імплементація успішного європейського досвіду, зокрема країн Центральної та Східної Європи (Польщі, Чехії). Тривалий час основним методом підтримки популяції в цих країнах було інтенсивне вольєрне розведення (використовувались кліткові та навісні системи) з подальшим випуском молодняку в угіддя [8]. Проте сучасні європейські дослідження доводять, що ефективність таких заходів залишається низькою, якщо не забезпечувати належну екологічну місткість самих угідь та не контролювати природних хижаків даного птаха [7].

Найбільша щільність птахів спостерігається в екотонах – перехідних зонах між лісовими масивами та сільськогосподарськими угіддями, а також у чагарникових заростях поблизу водойм та заплав річок [6]. Саме в таких біотопах формуються оптимальні захисні умови від природних хижаків та забезпечується стабільна кормова база.

Враховуючи європейський досвід, одним із пріоритетних напрямів ведення сучасного мисливського господарства має стати екологічно збалансований підхід із мінімальним втручанням людини в екосистему. Замість масштабної розбудови штучної інфраструктури, головний акцент зміщується на збереженні природних ландшафтів та формуванні «природних ремізів». Залишення густих необкошених узлісь, збереження підліску під час проведення лісогосподарських заходів та невтручання у заболочені низини дозволяє екосистемі функціонувати самостійно, забезпечуючи птахів надійним укриттям та стимулюючи їхнє природне відтворення [6, 9]. Це в майбутньому дасть досить добрі результати.

1.3. Вплив біотичних, абіотичних та антропогенних факторів на популяцію.

Успішне функціонування популяції фазана звичайного в лісомисливських екосистемах визначається складною взаємодією абіотичних, біотичних та антропогенних факторів. Оскільки вид має південне походження, то він є особливо вразливим до екстремальних проявів кліматичних умов помірної зони [11].

Серед абіотичних факторів критичне значення для виживання фазана має висота та тривалість залягання снігового покриву. Сніг завглибшки понад 15-20 см, що утримується більше двох-трьох тижнів, стає нездоланною перешкодою для добування природних кормів із поверхні ґрунту [12]. Крім того, утворення льодяної кірки після зимових відлиг призводить до масового травмування ніг птахів та унеможливлює розкопування снігу. Не менш небезпечним абіотичним фактором є тривалі весняні дощі та різкі похолодання в період вилуплення пташенят (травень-червень). Через відсутність розвиненої терморегуляції в перші дні життя намокання пуху призводить до масової загибелі виводків від переохолодження [13].

Біотичні фактори включають вплив природних ворогів, конкурентів та збудників інфекційних та паразитарних захворювань. Фазан, який гніздиться на землі і має відносно велику масу тіла, є об’єктом живлення для багатьох хижаків. Головним наземним хижаком, що полює на цей вид в умовах Полісся, є лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*). Дослідження європейських науковців підтверджують, що лисиця здатна знищувати до 30-40% наземних кладок та значну частину молодняку в перші місяці їхнього життя [14]. Відчутної шкоди також завдають куниця лісова (*Martes martes*), тхір лісовий (*Mustela putorius*) та собака єнотовидний (*Nyctereutes procyonoides*). Серед пернатих хижаків найбільшу загрозу становлять яструб великий (*Accipiter gentilis*) та різні види лунів, які полюють на птахів у відкритих угіддях [11].

Окрім хижаків, щільність популяції регулюється епізоотичним фактором. При високій концентрації птахів в угіддях, особливо в місцях штучної підгодівлі

або поблизу птахоферм, зростає ризик поширення гельмінтозів та кокцидіозу, які викликають масову смертність серед молодняку [15].

Окремої уваги заслуговує антропогенний фактор. З одного боку, ведення лісового та сільського господарства створює кормову базу для птахів. З іншого боку, інтенсифікація агровиробництва – використання пестицидів та гербіцидів – призводить до різкого зменшення кількості комах, які є критично важливою білковою їжею для пташенят фазана у перші тижні їхнього життя [12, 14]. Крім того, механізоване скошування трав на сіножаттях та узліссях у період масового гніздування без використання спеціальних відлякувальних пристроїв стає причиною прямого знищення самок, які насиджують кладку яєць, так і самих кладок [15]. Комплексну класифікацію чинників відображено у табл. 1.2. Там прописано 3 групи факторів: абіотичні, біотичні та антропогенні, ключові чинники впливу, а також характер дії та наслідки для популяції, що безумовно показують, як це впливає на чисельність та поширення фазанів.

Вітчизняний практичний досвід штучного відновлення мисливської фауни підтверджує, що найважчі наслідки для природного відтворення виду в північних регіонах країни має саме весняне випалювання сухої рослинності на узліссях та заболочених ділянках. За даними фахівців лісомисливського господарства, неконтрольовані підпали трави у період масового гніздування виступають досить чуттєвим чинником, який призводить до повної загибелі майбутнього потомства, що знаходяться безпосередньо у гніздах. Це значно перевищує збитки, які завдають популяції природні хижаки [17]. Цьому потрібно придати певну увагу, адже з усіх факторів, що впливають на чисельність та поширення популяції фазана звичайного, саме антропогенний фактор, тобто той фактор, який спричинений діяльністю людини, найлегше буде мінімізувати на територіях мисливських, лісових та сільськогосподарських угідь Житомирської області.

Законодавство України, зокрема Закон «Про тваринний світ», прямо зобов’язує користувачів мисливських угідь вживати заходів для запобігання загибелі тварин під час лісогосподарських та сільськогосподарських робіт [16].

Таблиця 1.2

Характеристика факторів, що впливають на чисельність та поширення популяції фазана звичайного

Група факторів	Ключові чинники впливу	Характер дії та наслідки для популяції
Абіотичні	Високий сніговий покрив (понад 15-20 см)	Обмеження доступу до природних кормів, зимове виснаження птахів.
	Льодяна кірка	Травмування ніг, унеможливлення розкопування снігу.
	Весняні дощі та похолодання	Гіпотермія та масова загибель виводків у перші дні життя.
Біотичні	Наземні хижаки (лисиця, куниця, тхір, собака єнотовидний)	Знищення від 30% до 40% наземних кладок яєць, полювання на молодняк.
	Пернаті хижаки (яструб великий, луні)	Тиск на дорослих особин та молодняк у відкритих стаціях.
	Гельмінтози, кокцидіоз	Висока смертність пташенят за умов надмірної щільності популяції.
Антропогенні	Хімізація сільського господарства	Пестициди знищують комах, позбавляючи пташенят незамінної білкової їжі.
	Механізоване скошування трав	Пряме травмування та руйнування гнізд разом із самками, які насиджують кладку.

Тому оптимізація біотехнічних заходів має обов’язково враховувати створення безпечних гніздових умов для птахів та контроль чисельності хижаків, щоб зменшити вплив усіх груп факторів. І це дозволить покращити чисельність та поширення популяції фазана на території Коростенського надлісництва.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА РАЙОНУ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Характеристика району проведення досліджень.

Дослідження еколого-біологічних особливостей популяції фазана мисливського проводилися на території Коростенського надлісництва, яке є структурним підрозділом філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України». Територіально надлісництво розташоване у північній та центральній частинах Житомирської області, в межах Коростенського адміністративного району. Згідно з фізико-географічним районуванням України, територія досліджень належить до зони мішаних лісів (Українське Полісся), а саме до Житомирського поліського фізико-географічного району [21].

Клімат району досліджень є помірно континентальним, з м'якою, відносно вологою зимою та теплим літом. Середньорічна температура повітря становить близько від +7,5 до +8,0 °С. Найтеплішим місяцем є липень із середньою температурою +19 °С, найхолоднішим – січень із середньою температурою -4,5 °С [22]. Середньорічна кількість опадів коливається в межах 550-650 мм, більшість з яких випадає у теплий період року.

Для існування популяції фазана критичним абіотичним фактором є характер зими, зокрема параметри снігового покриву. В умовах Житомирщини сніговий покрив зазвичай з'являється у другій половині грудня і сходить на початку березня. Проте впродовж останніх десятиліть, у зв'язку із загальними глобальними кліматичними змінами, спостерігається стійка тенденція до пом'якшення зим: сніговий покрив часто є нестійким, його середня висота рідко перевищує 10-15 см, а періоди відлиг стають тривалішими [23]. Такі кліматичні трансформації Житомирського Полісся створюють сприятливі передумови для природної акліматизації та виживання теплолюбного фазана у зимовий період без критичного виснаження птахів.

Рельєф території рівнинний (Поліська низовина) з незначними підвищеннями та пологими зниженнями, які часто заболочені або зайняті долинами малих річок (басейн річки Уж). У ґрунтовому покриві домінують

дерново-підзолисті піщані та супіщані ґрунти, у зниженнях рельєфу – торф'яно-болотні та дерново-глейові ґрунти [21].

Лісова рослинність представлена переважно хвойно-широколистяними лісами. Головною лісотвірною породою є сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.), яка формує як чисті бори, так і мішані субори разом із дубом звичайним (*Quercus robur* L.) та березою повислою (*Betula pendula* Roth.). У більш вологих гігротопах поширені насадження вільхи чорної (*Alnus glutinosa* L.) [24].

З точки зору екологічної місткості мисливських угідь для фазана, найважливішим елементом лісових екосистем Коростенського надлісництва є добре розвинений підлісок (чагарниковий ярус) та наявність розгалуженої мережі екотонів. У підліску масово зростають ліщина звичайна, крушина ламка, горобина, а також утворюються густі зарості малини та ожини. Мозаїчність ландшафтів, де лісові масиви чергуються з відкритими сільськогосподарськими угіддями, вирубками різних років, чагарниковими заростями та заплавами річок, формує ідеальну захисну та кормову стацію для поширення та гніздування фазана у природних умовах [22, 24].

Безпосередньою базою для проведення практичних досліджень та вивчення особливостей вольєрного розведення птахів слугував єдиний у Житомирській області фазанарій, розташований на території Пилипівського лісництва (квартал 11, виділ 8). На рисунку 2.1 показане картографічне зображення цього виділу, де розташований фазанарій з програми «Лісовпорядник» [25].

Згідно з матеріалами таксаційного опису земельних ділянок лісового фонду лісництва (Додаток А), ця ділянка площею 1,0 га відноситься до категорії нелісових земель (кордон лісовий), що забезпечує необхідні просторові умови для розміщення вольєрної інфраструктури.

Навколишні лісові насадження (зокрема, виділи 7 та 9) характеризуються типом лісорослинних умов С2ГДС (свіжий грабово-дубово-сосновий сугруд) і відносяться до берегозахисних лісових ділянок, що вказує на наявність необхідного гідрологічного режиму. Деревостани навколо фазанарію мають

складну мішану структуру за участю сосни, дуба звичайного, дуба червоного, берези та вільхи.

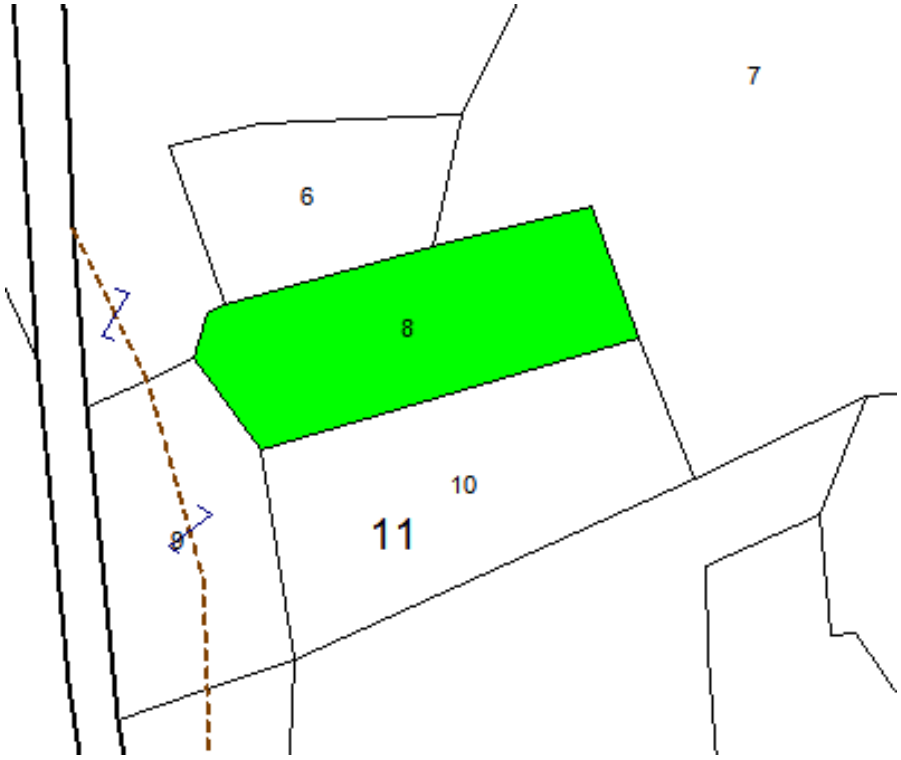

Рис. 2.1. Картографічне зображення кварталу 11 виділу 8, де розташований фазанарій на території Пилипівського лісництва [25]

Особливу екологічну цінність для адаптації фазанів після випуску в природне середовище становить густий чагарниковий ярус, який у цих виділах представлений ліщиною звичайною, глодом та ожиною. Таке поєднання захисних та кормових властивостей навколишніх біотопів робить територію Пилипівського лісництва оптимальною для популяції фазана мисливського на Житомирщині.

Отже, аналіз природно-кліматичних та лісорослинних умов Коростенського надлісництва дозволяє зробити висновок про їх високу екологічну придатність для інтродукції фазана мисливського. Сучасна тенденція до пом’якшення зим та зменшення висоти снігового покриву на Житомирському Поліссі суттєво знижує ризики виснаження цих птахів у холодний період року. Своєю чергою, мозаїчність місцевих ландшафтів, наявність розгалуженої мережі екотонів та добре розвинений чагарниковий ярус (ліщина, глід, ожина)

забезпечують оптимальні кормові та захисні стації для птахів. Безпосереднє розташування фазанарію в Пилипівському лісництві, в оточенні берегозахисних лісових ділянок типу С2ГДС, формує ідеальні передумови для успішної адаптації вирощеного молодняку та подальшого просторового закріплення популяції фазана в умовах регіону.

2.2. Методика проведення досліджень.

Дослідження еколого-біологічних особливостей популяції фазана мисливського проводили на території Коростенського надлісництва філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України». Територія дослідження розташована в межах Житомирського Полісся, природні умови якого характеризуються переважанням соснових, сосново-дубових та змішаних лісових насаджень, значною кількістю молодняків, лісових галявин, узлісь, просік та прилеглих агроценозів. Така структура ландшафту формує сприятливі умови для існування фазана мисливського, оскільки вид потребує поєднання відкритих кормових територій із ділянками, що забезпечують захист від несприятливих погодних умов і хижаків [28, 44].

Відповідно до сучасних підходів ведення мисливського господарства, оцінка стану популяцій мисливських видів повинна базуватися на комплексному використанні польових обліків, аналізі умов існування та врахуванні основних факторів смертності [44]. Проведення таких досліджень відповідає вимогам законодавства України щодо охорони, відтворення та раціонального використання ресурсів мисливських тварин [33].

Комплексне вивчення популяцій мисливських птахів дозволяє отримати об’єктивну характеристику їх стану та визначити напрями ефективного управління ресурсами виду [41, 44].

Для оцінки чисельності фазана мисливського використовували комплекс методів, які застосовуються під час моніторингу мисливської орнітофауни: маршрутні обліки, спостереження за поведінкою птахів, картування місць

перебування, аналіз матеріалів єгерської служби та польові обстеження території [41, 44].

Основним методом визначення чисельності самців фазана був весняний маршрутний облік, який проводиться у період найбільшої територіальної активності птахів. Метод ґрунтується на реєстрації токуючих самців за голосовими сигналами у ранкові години з подальшим перерахунком отриманих даних на площу придатних для існування біотопів [41, 44].

Для оцінки успішності розмноження проводили облік сімейних груп фазана у літньо-осінній період. Методика передбачає виявлення самок із молодняком на відкритих ділянках: лісових дорогах, просіках, галявинах, луках та узліссях [44].

У зимовий період оцінку чисельності фазана здійснювали методом зимового маршрутного обліку (ЗМО). Даний метод базується на реєстрації слідів життєдіяльності птахів, визначенні місць їх концентрації та аналізі особливостей використання території у несприятливий період року [44].

Особливу увагу приділяли ділянкам поблизу кормових майданчиків, молодих лісових культур, захисних насаджень та чагарникових угруповань, які використовуються птахами як місця ночівлі та укриття [28, 44].

Важливим етапом дослідження еколого-біологічних особливостей фазана є оцінка кормової забезпеченості території. Раціон виду характеризується сезонною мінливістю. У весняно-літній період значну роль відіграють комахи та інші безхребетні, які мають особливе значення для живлення пташенят. У холодну пору року переважають рослинні корми: насіння трав’янистих рослин, зернові культури, ягоди, жолуді та зелені частини рослин.

У межах Коростенського надлісництва важливе значення мають узлісся, молоді насадження, ремізні ділянки та прилеглі агроценози, які забезпечують оптимальне співвідношення кормових і захисних умов [28, 44].

Оскільки фазан мисливський у багатьох регіонах України підтримується шляхом проведення спеціальних заходів, важливим напрямом досліджень є оцінка ефективності біотехнії.

До основних біотехнічних заходів належать: облаштування кормових майданчиків; зимова підгодівля зерновими кормами; створення ремізних ділянок; збереження чагарникових укриттів; регулювання чисельності хижаків [32, 33].

Проведення біотехнічних заходів здійснюється відповідно до принципів ведення мисливського господарства, визначених законодавством України, яке передбачає охорону, відтворення та раціональне використання мисливських ресурсів [32].

Одним із важливих напрямів дослідження є оцінка впливу господарської діяльності людини на стан популяції фазана. Основними чинниками негативного впливу можуть бути проведення лісогосподарських робіт у період гніздування, зменшення площ захисних біотопів, рекреаційне навантаження та фактор турбування [28, 42].

Серед природних факторів смертності важливе значення мають хижі види: лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*), куницеві (*Martes spp.*), а також здичавілі собаки та коти. Найбільший вплив хижаки здійснюють у період гніздування та вирощування молодняку [28].

Збереження сприятливих умов існування фазана потребує підтримання мозаїчності ландшафту, збереження ремізних ділянок та проведення регулярного моніторингу чисельності виду [44].

Таким чином, дослідження еколого-біологічних особливостей популяції фазана мисливського в умовах Коростенського надлісництва повинно базуватися на комплексному підході, який включає оцінку чисельності, аналіз біотопів, визначення репродуктивних показників, оцінку кормової бази та вивчення впливу антропогенних факторів. Застосування комплексу методів дозволяє отримати достовірну інформацію про стан популяції та розробити практичні рекомендації щодо її збереження і раціонального використання [41, 44].

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОПУЛЯЦІЇ ФАЗАНА МИСЛИВСЬКОГО В КОРОСТЕНСЬКОМУ НАДЛІСНИЦТВІ

3.1. Еколого-біологічні особливості просторового розподілу та статева структура природної популяції.

Для вивчення еколого-біологічних параметрів дикої популяції фазана мисливського на території Коростенського надлісництва були проведені польові спостереження, які включали зимові маршрутні обліки (ЗМО), весняне обстеження індивідуальних гніздових ділянок фазанів, а також візуальні та акустичні спостереження за поведінкою птахів в угіддях Пилипівського лісництва Коростенського надлісництва.

Аналіз просторового розподілу показав, що інтродуковані фазани відзначаються високою вибірковістю щодо стацій існування. За проведеними спостереженнями було виявлено, що птахи уникають суцільних лісових масивів із високою повнотою деревостану, віддаючи перевагу добре освітленим екотонам – узліссям, чагарниковим заростям уздовж водойм, лісовим галявинам та межам із сільськогосподарськими угіддями [26]. Така біотопічна прив’язка зумовлена гніздовою екологією фазана: густий нижній ярус рослинності є критично необхідним для маскування наземних гнізд та захисту від пернатих хижаків, а відкриті ділянки поруч забезпечують доступ до кормів [27].

Спостереження за поведінкою птахів у дикій природі підтвердили їхню високу наземну активність [28]. Фазани більшу частину світлового дня проводять на землі, інтенсивно розгрібаючи лісову підстилку в пошуках тваринних (комахи, молюски) та рослинних кормів. У разі виникнення небезпеки (появи хижака) птахи віддають перевагу стрімкому бігу в густі хащі, і лише в критичних ситуаціях застосовують вертикальний зліт із гучним хлопанням крил, після чого віддаляються на приблизну відстань 100-150 метрів [26]. Ночівля популяції в теплий період року відбувається переважно на землі у високій траві, а в осінньо-зимовий період птахи часто влаштовуються на нижніх гілках густих дерев, що є важливою екологічною адаптацією до наземних хижаків [28].

За власними спостереженнями, добова активність фазана мисливського в умовах Пилипівського лісництва має чітко виражений двофазний характер. Найбільша рухливість та міграція птахів у пошуках корму фіксується у ранкові години (з 06:00 до 09:00) та у передвечірній час (з 17:00 до настання сутінків). У спекотні денні години весняно-літнього періоду птахи майже не проявляють активності, ховаючись у затінених ділянках підліску або в заростях високотрав'я.

Цікавою еколого-біологічною особливістю місцевої популяції є їхня реакція на антропогенний фактор та ведення лісового господарства. Під час проведення таких робіт, які пов'язані із клеймуванням дерев та відведенням лісосік під санітарні рубки було помічено, що фазани обережно уникають ділянок із безпосередньою присутністю людей, безшумно відходячи на 200-300 метрів вглиб чагарників. Проте вони досить швидко повертаються на ці ж території після завершення робіт.

Огляд місць локалізації птахів у весняний період також показав, що після сходження снігового покриву вони активно обстежують мінералізовані смуги та протипожежні розриви. На відкритому ґрунті їм значно легше знаходити насіння бур'янів, дрібних безхребетних тварин та гастроліти (дрібні камінці), які є критично необхідними для нормального та збалансованого функціонування їхньої травної системи.

Важливим популяційним показником є статева структура та виживання птахів після їхньої інтродукції в лісові біоценози. Польові обліки свідчать, що в умовах Житомирського Полісся виживання випущених птахів у першу зиму становить близько 30-35% [29]. Найвищий рівень загибелі молодняку спостерігається в період встановлення глибокого снігового покриву, що обмежує доступ до кормів, а також під час весняного токування, коли птахи стають найбільш помітними для хижаків [27].

Дані щодо статевої структури ядра дикої популяції, отримані під час весняного акустичного та візуального моніторингу у 2023-2025 роках, наведено у табл. 3.1. За три роки було зафіксовано за результатами польових обліків декілька сотень птахів.

Таблиця 3.1

Статева структура весняної популяції фазана мисливського за результатами польових обліків у Пилипівському лісництві за 2023-2025 роки

Рік спостережень	Зафіксовано самців, ос.	Зафіксовано самок, ос.	Загальна кількість облікованих птахів, ос.	Співвідношення статей (Самці : Самки)
2023	14	34	48	1 : 2,4
2024	32	83	115	1 : 2,6
2025	60	150	210	1 : 2,5

Польові дані свідчать, що статева структура популяції характеризується стабільним переважанням самок, адже співвідношення в середньому становить 1 : 2,5. Цей показник є біологічною нормою для виду з яскраво вираженою полігамією [30].

На стовпчиковій діаграмі (рис. 3.1) візуально показано отримані результати польових обстежень та детального аналізу темпів кількісного формування статевих груп птахів у дикій природі.

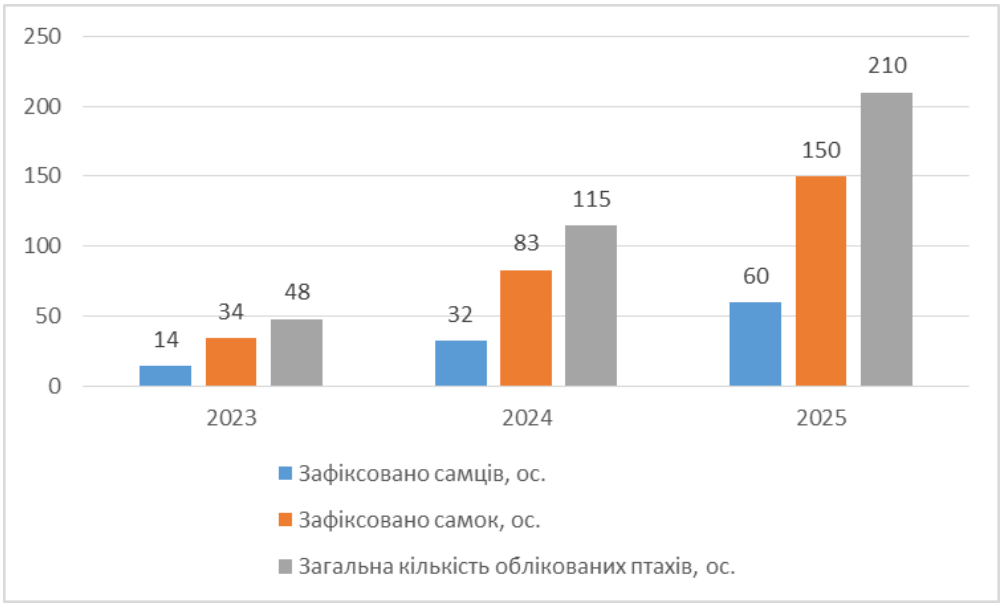

Рис. 3.1. Динаміка чисельності та статевої структури весняної популяції фазана мисливського в угіддях Пилипівського лісництва

Під час токування було зафіксовано, що один домінантний самець в умовах Пилипівського лісництва контролює індивідуальну ділянку площею 2-4 га, формуючи навколо себе гніздову групу (гарем) із 2-3 самок [29, 30]. Менша частка самців у дикій природі також пояснюється їхнім яскравим демаскуючим забарвленням та гучною вокалізацією, що підвищує ризик загибелі від хижаків порівняно зі скромно забарвленими, обережними самками [28]. Завдяки цьому у самок є більше шансів вижити і таким чином зберегти своє потомство або кладку яєць в природному середовищі.

Підсумовуючи результати досліджень, можна зробити висновок, що інтродукована популяція фазана мисливського в умовах Пилипівського лісництва успішно адаптується до природного середовища, демонструючи характерні для виду еколого-біологічні особливості. Статева структура популяції є стабільною. Сформоване співвідношення статей з переважанням самок повністю відповідає полігамній природі виду. І це дає змогу продовжувати підтримувати популяцію фазана в угіддях Коростенського надлісництва.

3.2. Динаміка чисельності та особливості формування популяції фазана мисливського в Коростенському надлісництві.

Формування локальної популяції фазана мисливського на території Коростенського надлісництва розпочалося у 2021 році після створення фазанарію в Пилипівському лісництві та завезення маточного поголів’я птахів із Вінницької області. Початкове поголів’я становило 46 дорослих особин, що стало основою для подальшого штучного відтворення та інтродукції виду в мисливські угіддя Житомирського Полісся.

Аналіз динаміки чисельності свідчить про стале зростання обсягів вирощування та випуску фазанів у природне середовище (табл. 3.2). Якщо у 2021 році випуск птахів у дику природу ще не здійснювався, то вже у 2022 році було випущено 100 особин, а у 2025 році цей показник досяг 1000 особин. Таким чином, за п’ятирічний період загальна кількість випущених фазанів склала 2250 особин, що свідчить про активне формування локальної популяції виду.

Таблиця 3.2

Динаміка формування популяції фазана мисливського у Пилипівському лісництві Коростенського надлісництва (2021-2025 рр.)

Рік дослідження	Маточне поголів'я, шт.	Отриманий приплід, шт.	Загальна кількість випущених птахів, шт.
2021	46	200	0
2022	120	450	100
2023	280	850	400
2024	450	1100	750
2025	650	1350	1000

Поступове збільшення маточного поголів'я та кількості отриманого молодняку свідчить про успішну адаптацію птахів до умов вольєрного утримання та високу ефективність технології їх розведення. Водночас саме щорічний випуск молодняку в природне середовище є ключовим фактором формування та підтримання популяції фазана в угіддях Коростенського надлісництва (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Процес випуску фазанів у відкриті мисливські угіддя [40]

У межах досліджуваної території найбільш перспективними для закріплення популяції є угіддя Пилипівського лісництва та прилеглі ділянки з добре розвиненим підліском із ліщини, глоду, ожини та інших чагарників.

Під час проведення зимових обліків було встановлено цікаву закономірність просторового розселення фазанів. Птахи, випущені у Пилипівському лісництві, не мігрують хаотично, а розширюють свій ареал радіально, рухаючись уздовж природних захисних коридорів – заліснених балок, меліоративних каналів та лісосмуг. Були зафіксовані сліди переходу окремих груп фазанів (по 3-5 особин) на відстань до 4-5 кілометрів від початкового місця інтродукції у суміжні лісові квартали.

Крім того, під час осінніх натурних обстежень угідь було помічено чітку харчову міграцію частини популяції на межі лісового фонду та агроценозів. Після збору врожаю кукурудзи та соняшнику на прилеглих фермерських полях, фазани активно виходять на стерню, щоб поживитися залишками зерна, проте на ночівлю обов’язково повертаються під захист лісових насаджень. Це беззаперечно підтверджує, що саме лісові екосистеми Коростенського надлісництва виконують ключову захисну функцію для збереження виду в нашому регіоні.

Важливим показником формування популяції є здатність випущених птахів адаптуватися до природних умов. За спостереженнями працівників лісництва, тримісячний молодняк після випуску швидко переходить до самостійного живлення, використовує природні укриття та поступово розселяється в межах прилеглих мисливських угідь. Успішність адаптації значною мірою залежить від наявності біотехнічних заходів – створення кормових реміз, зимової підгодівлі та регулювання чисельності хижаків.

Разом із тим, природна популяція фазана в умовах Житомирського Полісся поки що не може вважатися повністю самовідтворюваною. Основним джерелом її поповнення залишається штучний випуск птахів із фазанарію. На це впливають суворі зимові умови окремих років, хижацтво та антропогенний тиск. Проте позитивна динаміка чисельності та збільшення ареалу поширення цих птахів

свідчать про наявність реальних передумов для формування сталої локальної популяції виду.

Отже, результати дослідження показують, що систематичне штучне відтворення, поєднане з комплексом біотехнічних заходів, забезпечує поступове формування популяції фазана мисливського на території Коростенського надлісництва. Подальше збільшення екологічної місткості угідь та збереження захисних біотопів є необхідними умовами для переходу від штучно підтримуваної до самовідтворюваної популяції виду. Це дасть змогу збільшити чисельність фазана мисливського в Коростенському надлісництві.

3.3. Біотехнічні заходи як фактор оптимізації еколого-біологічного стану популяції фазана.

Оскільки природна екологічна місткість лісових угідь Житомирського Полісся у зимовий період є недостатньою для повноцінного виживання теплолюбного фазана, функціонування та просторове закріплення місцевої популяції критично залежить від комплексу біотехнічних заходів [31]. Ці заходи в Коростенському надлісництві здійснюються відповідно до Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [32] та Закону України «Про тваринний світ» [16], з обов'язковим дотриманням Настанови з упорядкування мисливських угідь [33].

Загалом, система біотехнічних заходів, що впроваджується в досліджуваному господарстві, має комплексний характер і спрямована на подолання ключових обмежуючих факторів середовища. Її можна умовно розділити на три основні напрями: по-перше, поліпшення кормової бази шляхом штучної підгодівлі та вирощування кормових культур; по-друге, підвищення захисних властивостей угідь через формування густих чагарникових зон; по-третє, охоронні та ветеринарно-профілактичні заходи, що включають регулювання чисельності хижаків і профілактику захворювань. Саме такий інтегрований підхід дозволяє максимально зменшити негативний вплив

погодних умов та хижацтва, про які вже неодноразово зазначалося в попередніх розділах роботи.

Для підвищення захисних ємностей екотонів у Пилипівському лісництві застосовується практика формування штучних захисно-кормових ремізів [34]. Вони створюються у формі смуг та куліс завширшки 5-10 метрів із поєднанням однорічних сільськогосподарських культур та багаторічних ягідних чагарників [35]. Детальну характеристику рослин, рекомендованих для формування таких ремізів в умовах Житомирського Полісся, наведено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Характеристика рослин для створення захисно-кормових ремізів у місцях інтродукції фазана

Група рослин	Основні види	Екологічне та біотехнічне значення	Період використання птахами
Однорічні злакові	Кукурудза, сорго	Забезпечення висококалорійним вуглеводним кормом. Високі стебла слугують гарним укриттям у теплу пору року.	Осінь – перша половина зими
Однорічні бобові та зернові	Овес, пшениця, горох, вика	Джерело легкодоступних поживних речовин на ранніх етапах після випуску молодняку в угіддя.	Літо – осінь
Ягідні чагарники	Шипшина, барбарис, глід, горобина	Основне джерело вітамінного корму. Плоди цих чагарників довго тримаються на гілках і доступні навіть за умов високого снігового покриву.	Зима – рання весна
Колючі чагарники	Терен, ожина, акація жовта, обліпиха	Формування щільних, непрохідних хащ. Створення надійних місць для ночівлі, гніздування та сховку від небезпеки.	Цілорічно (як захисна стація)

Штучна підгодівля в лісництві організовується через мережу комплексних підгодівельних майданчиків [36].

Під час зимових натурних обстежень (січень-лютий 2026 року) було особисто перевірено ефективність таких майданчиків. За проведеними спостереженнями, бункерні годівниці, які були підняті на стійках над землею і досягали висоти 1-1,5 метра, повністю виправдовували себе, оскільки до них не мають доступу такі звірі як дикі кабани, які часто знищують корми, призначені для птахів. Аналіз слідової активності на снігу навколо таких годівниць показав, що ядро фазанячої популяції тримається в радіусі 300-400 метрів від місця підгодівлі, не витрачаючи зайву енергію на дальні переміщення морозними днями.

Напружені міжвидові взаємини в лісових біоценозах є головною загрозою для інтродукованих птахів [37]. Найактивнішими хижаками, які впливають на популяцію, є лисиця руда (*Vulpes vulpes*), собака єнотоподібний (*Nyctereutes procyonoides*) та бродячі тварини [38]. Регулювання чисельності чотирилапих хижаків здійснюється єгерською службою шляхом відстрілу та відлову [37]. Пернаті хижаки, такі як наприклад, яструб великий (*Accipiter gentilis*), які охороняються Бернською конвенцією [39], не підлягають відстрілу, тому захист від них забезпечується виключно створенням густих чагарникових укриттів. Це дозволяє зменшити вплив хижаків на птахів та стабілізувати їхню популяцію.

Проведені польові обстеження лісових масивів підтверджують досить значний рівень впливу хижаків. Під час проходження маршрутів неодноразово знаходились місця загибелі фазанів, ідентифіковані за характерними купками вирваного пір’я (переважно самців) та слідами лисиці на ґрунті.

Окремим біотехнічним заходом, що позитивно впливає на стан популяції, є облаштування штучних порхалищ (суміш піску та деревної золи) [31]. Значення цієї роботи неодноразово підкреслювалося як науковцями, так і регіональними засобами масової інформації, що активно висвітлюють процес інтродукції птахів на Житомирщині [40].

З цього всього можна зробити висновок, що інтенсивне ведення біотехнії дозволяє забезпечити високий рівень виживання популяції фазана мисливського.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У кваліфікаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове практичне вирішення науково-прикладного завдання, що полягає в оцінці еколого-біологічних особливостей, просторового розподілу та ефективності біотехнічних заходів для підтримки популяції фазана мисливського в умовах Коростенського надлісництва.

За результатами проведених досліджень можна зробити наступні висновки:

1. Фазан звичайний (*Phasianus colchicus* L.) є екологічно пластичним полігамним видом, який веде переважно наземний спосіб життя. Основними обмежуючими факторами для його виживання у природному середовищі є глибокий сніговий покрив (понад 15-20 см) та вплив з боку наземних і пернатих хижаків. Завдяки сучасним змінам клімату та пом’якшенню зим на Житомирському Поліссі сформувалися сприятливі умови для успішної природної акліматизації цього теплолюбного птаха.

2. Мисливські угіддя Коростенського надлісництва, зокрема Пилипівського лісництва, характеризуються високою екологічною місткістю для фазана. Оптимальними стаціями для його гніздування та укриття виступають берегозахисні ділянки та екотони з добре розвиненим підліском із ліщини звичайної, ожини та глоду, що чергуються із сільськогосподарськими угіддями.

3. Аналіз просторового розподілу засвідчив, що інтродуковані фазани уникають суцільних лісових масивів. Добова активність птахів має виражений двофазний характер (ранкова та вечірня рухливість). Птахи здійснюють радіальне розселення природними захисними коридорами (балки, лісосмуги) та регулярно виконують харчові міграції на фермерські поля, повертаючись на ночівлю під захист лісу.

4. Виживання випущеного молодняку в першу зиму становить 30-35%. Статева структура весняної популяції характеризується стабільним переважанням самок (у середньому 1 : 2,5), що є нормою для полігамних видів, тоді як домінантний самець контролює ділянку площею 2-4 га.

5. Динаміка чисельності свідчить про активне формування локальної популяції: за період 2021-2025 років загальна кількість випущених у дику природу фазанів зросла сумарно на 2250 особин. Проте популяція поки що не є повністю самовідтворюваною і потребує штучної підтримки.

6. Для успішної адаптації птахів критичне значення має ведення біотехнії: створення захисно-кормових реміз, встановлення піднятих на 1-1,5 м бункерних годівниць (для захисту кормів від диких кабанів), облаштування штучних порхалищ та інтенсивне регулювання чисельності хижаків.

Для оптимізації еколого-біологічного стану та підвищення чисельності популяції фазана мисливського в умовах Коростенського надлісництва пропонується впровадити наступні заходи:

1. Продовжити щорічне штучне відтворення та випуск молодняку фазанів для підтримки генетичного різноманіття та життєздатності локальної популяції до моменту її стабільного самовідтворення.

2. Розширити мережу спеціальних захисно-кормових реміз (у формі куліс завширшки 5-10 метрів), поєднуючи висадку багаторічних ягідних та колючих чагарників (шипшина, обліпиха, терен) із посівом однорічних злакових культур (сорго, кукурудза).

3. При організації зимової підгодівлі використовувати виключно бункерні годівниці, підняті на висоту до 1,5 метра, з розрахунку один підгодівельний майданчик на групу з 20 особин, що дозволить раціонально використовувати корми та ізолювати їх від інших видів тварин.

4. Посилити роботу єгерської служби щодо цілорічного моніторингу та суворого регулювання чисельності наземних хижаків (лисиця руда, собака єнотоподібний, бродячі собаки та коти) на територіях, прилеглих до місць інтродукції фазанів.

5. Під час проведення лісогосподарських робіт (санітарні рубки, догляди) зберігати густий підлісок та залишати частину порубкових решток у вигляді куп, які слугуватимуть для фазанів додатковими схованками від пернатих хижаків (яструб великий та різні види лунів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Новіцький В. П. Екологічні особливості існування фазана звичайного (*Phasianus colchicus* L.) в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2015. Вип. 25.4. С. 60-65.

2. Фесенко Г. В. Різноманіття сучасної орнітофауни України. Київ: Аграрна наука, 2022. 350 с.

3. Хоєцький П. Б. Мисливствознавство : підручник. Львів: СПОЛОМ, 2017. 320 с.

4. Бондаренко В. Д., Делеган І. В., Мазепа В. Г. Мисливська кінологія та біологія мисливських птахів : навчальний посібник. Київ: Либідь, 2014. 288 с.

5. Гузій А. І. Просторово-типологічна організація населення птахів лісостанів західного регіону України. Житомир: Волинь, 2006. 448 с.

6. Czyżowski P., Karpiński M., Drozd L. Long Term Assessment of Predator Pressure on Artificial Nests of Common Pheasant (*Phasianus colchicus*) in Urban and Agricultural Areas of Lublin (Poland). *Animals.* 2025. Vol. 15 (10). P. 1-12.

7. Krawczyk J., Dziadek K. Pheasant in Poland – an alien species, but is it invasive? *Animal Science and Genetics.* 2025. Vol. 21. P. 45-52.

8. Ksiazkiewicz J. et al. Effect of housing system on reproductive results in ring-necked pheasants (*Phasianus colchicus* L.). *Czech Journal of Animal Science.* 2014. Vol. 59 (7). P. 335-341.

9. Piórkowska M. et al. Seasonal Variation in Selected Reproductive Characteristics of Male Common Pheasants (*Phasianus colchicus*). *Animals.* 2024. Vol. 14 (9). P. 1315.

10. Домніч В. І., Волох А. М. Оцінка успішності інтродукції фазана мисливського в екосистемах України. Питання біоіндикації та екології. 2018. Вип. 23. С. 112-119.

11. Смаголь В. М., Гаврись Г. Г., Сальнік О. А. Хижі ссавці та птахи мисливських угідь України: екологічна роль та регулювання чисельності. Київ: Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, 2019. 188 с.

12. Євтушевський М. Н. Основи мисливського впорядкування та управління популяціями диких тварин. Черкаси: ЧНУ, 2016. 240 с.

13. Panek M. Demography of the common pheasant (*Phasianus colchicus*) in Poland. *European Journal of Wildlife Research.* 2021. Vol. 67 (3). P. 1-9.

14. Draycott R. A. H. et al. Foxes and pheasants: predator-prey interactions in managed landscapes. *Journal of Applied Ecology.* 2018. Vol. 55 (4). P. 1824-1833.

15. Головко А. М., Каришева А. Ф. Епізоотологія та інфекційні хвороби диких тварин: підручник. Київ: Аграрна освіта, 2015. 380 с.

16. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 № 2894-III (зі змінами та доповненнями).

17. На Волині випустили на волю 250 фазанів. Волинські Новини. 2017. 31 липня. URL: https://www.volynnews.com/news/all/na-volyni-vypustyly-na-voliu-250-fazaniv/

18. Ілюстрація фазана звичайного (*Phasianus colchicus* Linnaeus, 1758). *AnimalBase: Early Zoological Literature Online.* URL: http://www.animalbase.uni-goettingen.de/zooweb/servlet/AnimalBase/home/picture?id=8706

19. Осьмачко Б. О. Фазан звичайний як об’єкт лісомисливського господарства. *«Ліс, наука, молодь»*. Матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 26 листопада 2025 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 168.

20. Осьмачко Б. О. Поширення фазана звичайного в умовах Житомирського Полісся. *«Лісові екосистеми: сучасні проблеми і перспективи досліджень – 2026»*. Матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 1 червня 2026 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2026. С. 239.

21. Національний атлас України / за голов. ред. Л. Г. Руденка. Київ : ДНВП «Картографія», 2007. 440 с.

22. Бузун В. О., Турко В. М., Сірук Ю. В. Книга лісів Житомирщини: історико-економічний нарис : монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2018. 440 с.

23. Клімат України / за ред. В. М. Ліпінського, В. А. Дячука, В. М. Бабіченко. Київ: Вид-во Раєвського, 2003. 343 с.

24. Остапчук О. С. Лісорослинні умови та типи лісу Житомирського Полісся. Лісове і садово-паркове господарство. 2019. № 14. С. 45-52.

25. Алексіюк І. Л., Лакида П. І., Гриник Г. Г. Програма «Лісовпорядник» як система опрацювання бази даних лісового фонду України. Науковий Вісник НЛТУ України, вип. 23, вип. 15, с. 308-317, 2013.

26. Смаголь В. М. Екологія фазана звичайного (*Phasianus colchicus* L.) в умовах інтродукції на Поліссі України. Вісник зоології. 2018. Вип. 52, № 4. С. 315-322.

27. Рудишин М. П. Динаміка популяцій мисливських птахів у лісових біоценозах : монографія. Львів: Афіша, 2010. 256 с.

28. Делеган І. В., Делеган І. І., Делеган І. І. Біологія лісових птахів і звірів. Львів: Поллі, 2005. 600 с.

29. Пронін А. В. Поведінкові реакції та просторова структура популяцій фазана в умовах вольєрного та напіввільного утримання. Лісове та мисливське господарство. 2019. № 2. С. 45-51.

30. Хоєцький П. Б. Етологія та просторовий розподіл пернатої дичини в антропогенних ландшафтах. Наукові праці Лісівничої академії наук України. 2017. Вип. 15. С. 112-118.

31. Бондаренко В. Д. Біотехнія : навчальний посібник для студентів лісогосподарських спеціальностей. Львів: ІЗМН, 1998. 160 с.

32. Закон України «Про мисливське господарство та полювання» від 22.02.2000 № 1478-III (зі змінами та доповненнями).

33. Настанова з упорядкування мисливських угідь. Київ: Державне агентство лісових ресурсів України.

34. Біотехнія в лісомисливських господарствах України : навчальний посібник / за ред. М. Н. Євтушевського. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2018. 180 с.

35. Новіцький В. П. Оптимізація умов існування пернатої дичини в антропогенних ландшафтах. Наукові праці Лісівничої академії наук України. 2016. Вип. 16. С. 84-91.

36. Домніч В. І., Волох А. М. Біотехнічні заходи в мисливських угіддях як фактор підтримки біорізноманіття. Питання біоіндикації та екології. 2018. Вип. 23. С. 112-119.

37. Штучне розведення диких тварин як перспективний шлях інтенсифікації мисливського господарства / О. П. Корж та ін. Вісник Запорізького нац. ун-ту. 2011. № 2. С. 115-122.

38. Кучеренко В. М. Динаміка чисельності хижих ссавців у лісових біоценозах Полісся. Лісівництво і агролісомеліорація. 2019. Вип. 135. С. 88-94.

39. Птахи під охороною Бернської конвенції / Г. Г. Гаврись, А. М. Полуда, В. Г. Домашлінець та ін. Київ : Інститут зоології НАН України, 2003. 394 с.

40. На Житомирщині лісівники випустили у дику природу 100 фазанів. Телеканал СК1 : офіційний сайт. URL: https://sk1.tv/news/106189.html

41. Bibby C. J., Burgess N. D., Hill D. A., Mustoe S. H. Bird Census Techniques. 2nd ed. London: Academic Press, 2000. 302 p.

42. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 №1264-XII (зі змінами та доповненнями).

43. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 №3852-XII (зі змінами та доповненнями).

44. Гузій А. І. Методи обліку та оцінки чисельності мисливських тварин. Львів: СПОЛОМ, 2012. 256 с.